

Ο ΝΟΥΜΑΣ

ΧΡΟΝΙΑ Ι'.

ΑΘΗΝΑ, ΣΑΒΑΤΟ, 9 ΤΟΥ ΘΕΡΙΣΤΗ 1912

ΑΡΙΘΜΟΣ 482

ΕΝΑΣ ΛΑΟΣ ΥΨΩΝΕΤΑΙ ΑΜΑ ΔΕΙΞΗ
ΠΩΣ ΔΕ ΦΟΒΑΤΑΙ ΤΗΝ ΑΛΗΘΕΙΑ.
ΨΥΧΑΡΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ πρὸς τὸν κ. Πάλλη.
ΓΕΡΑΣ. ΖΕΡΒΟΣ. Οἱ Ἴταλοι στὴν Κάλυμνο.

Κ. ΚΟΝΤΟΣ. Τραγούδι τοῦ χωρισμοῦ.
Ο ΚΡΙΤΙΚΟΣ ΤΟΥ ΝΟΥΜΑ. Θεατρικά. Κίνησις τῆς ἐπο-
χῆς καὶ πρωτότυπα ἔργα.
ΛΕΑΝΤΡΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ. Μία σημειωσοῦλα γυὶ «Γ' ἄρ-
ματα» τοῦ Γ. Βλαχογιάννη.
Α. ΤΡΑΝΟΣ Κράτος ἡ ἐκκλησία χριστιανική.
Φ. Π. ΦΛΩΡΙΔΗΣ. Ἐνα ὄνειρο (τέλος).
ΧΡ. ΧΡΗΣΤΟΥΛΑΚΗΣ. Ὁ Βενιζέλος καὶ ἡ πολιτική του.
Η ΚΟΙΝΗ ΓΝΩΜΗ. Ἀπάντησις στὸ γράμμα τοῦ Γιαννινοῦ.
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ. — Ο,ΤΙ ΘΕΛΕΤΕ.

Ο ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ

Τώρα πού τὸ ζήτημα τῶν βουλευτῶν τῆς Κρή-
της παραμερίστηκε γιὰ κάμποσους μῆνες μετὰ τὴν
ἀναβολὴ τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐλληνικῆς Βουλῆς καὶ
τὰ χυδαῖα ἀντιπολιτευτικὰ κόλπα ξεθύμαναν καὶ
χωνεύτηκαν τὰ πατριωτικὰ τοιμπούσια μετὰ τὸν
μπαρμπα Μιστριώτη ἐπὶ κεφαλῆς, πρέπει νὰ γρα-
φτοῦνε μερικὰ πράγματα μετὰ σκοπὸ κυρίως κριτικόν.

Κανεῖς τίμιος καὶ μετὰ γνώσιν δὲ θὰ πεῖ βέβαια
πὺς ἡ ἀπόπειρα καὶ ἡ ἐπιμονὴ τῶν βουλευτῶν τῆς
Κρήτης νὰ μποῦν στὴν ἐλληνικὴ Βουλὴ ἀποτε-
λοῦσε σοβαρὴ πολιτική. Ἡ Ἑλλάδα (μαζὺ καὶ ἡ
Κρήτη) εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς πολλοὺς παράγοντες,
κι' ὅχι ὁ σημαντικώτερος, γιὰ τὴ λύσιν τοῦ κρητι-
κοῦ ζητήματος, **ἐφόσον ὅλες οἱ ἐθνικὲς δυνάμεις
εἶναι συνασπισμέναι.** Χωριστὴ ἐνέργεια τῆς Κρή-
της εἴτε ἐδῶ εἴτε στὴν Ἀθήνα εἴτε ὅπου ἄλλου σή-
μερα δὲν μπορεῖ καμιά σημασία νὰ ἔχει. Κατα-
λοῦμε τὴν ἐξουσίαν; Φέρνουμε ἀναρχίαν στὸν τόπον;
Καταργοῦμε τὴς capitulations; Στρώομε τοὺς Τούρ-
κους; Αὐτὰ ὅλα δὲν ἔχουν τὴ δύναμιν νὰ ἐκδιά-
σουν μετὰ κανένα τρόπον τὴς Προστατίδες καὶ διορ-
θώνονται χωρὶς μεγάλη δυσκολία μετὰ μιά στρατιω-
τικὴ ἀνακατοχή. Ἡ σημερινὴ λοιπὸν θέσις τοῦ ζη-
τήματος εἶναι τέτοια ὥστε τοῦτο μόνο ἀπὸ τὴν Ἀ-
θήνα ἐπίσημα μπορεῖ νὰ κινεῖται καὶ ἡ Κρήτη νὰ
συμπράττει ὑπάκουη.

Αὐτὰ εἶναι ἀπλὲς ἀλήθειαι, μὰ ἐπίσης ἀλήθεια
εἶναι ὅτι ἡ Κρήτη ἔλυσε στὰ πόδια τῆς καὶ πιά δὲ
βαστᾷ. Αὐτὸ βέβαια ἐνδιαφέρει μόνο ἐμᾶς καὶ κα-
νεῖς δὲ λέει πὺς ἐπειδὴ ἐμεῖς πνιγόμεσθα, πρέπει
νὰ πάρουμε καὶ τὸ ἐλεύθερον Κράτος στὸ λαιμὸ μας.
Κανεῖς δὲν τὸ λέει. Κάνουμε ὅμως λόγον, γιὰτὶ ἡ ἡ-
θικὴ καὶ ὕλικὴ ἀσφυξία τῆς Κρήτης, πού εἶταν ἐπὶ
τέλους ἀναπόφευγῇ, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἐνδιαφέ-
ρει τὸν Ἑλληνισμόν. Κάνουμε λόγον, γιὰτὶ ὁ κυριώτε-
ρος αἴτιος γιὰ τὴν ἀθλιότητά καὶ τὴν κακομοιριά,
πού μᾶς δέρνει ἐδῶ κάτω, εἶναι ὁ σημερινὸς Κυβερ-

νήτης τῆς Ἑλλάδας. Κάνουμε λόγον, γιὰτὶ εἶναι ἀ-
νάγκη νὰ βγοῦν μερικὰ συμπεράσματα σημασίας
πρὸς γενικῆς.

Λοιπὸν ἡ νευρική ἐξάντλησις, πού σήμερον πά-
σχει ἡ Κρήτη, εἶναι σχεδὸν ἀποκλειστικὸ κατὸρ-
θωμα τοῦ κ. Βενιζέλου. Θᾶπρεπε νὰ ἀναφέρω καὶ
τὸ σημερινὸ χυδαῖο ἀντίπαλόν του τὸν κ. Χ. Πωλο-
γεώργην μετὰ τὴς μεγάλαις προπέρσιναις αἰσιοδοξίαις του,
μὰ αὐτοῦνοῦ ἡ γνώμη ποτὲ δὲ λογαριάστηκε στὰ
σοβαρὰ ἐδῶ.

Ἐγραφε λοιπὸν στὰ 1909 ὁ κ. Βενιζέλος,
ὕπουργός τότε τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῶν Ἐξωτερι-
κῶν στὸν «Κήρυκα», τὸ αὐθεντικὸ ὄργανόν του, γε-
μάτος αἰσιοδοξίας: Καμιά δύναμις δὲ θὰ σταθῇ ἱκανὴ
νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ
νὰ πᾶνε **στὴν ἐλληνικὴ Βουλὴ μεθαύριο.** Καὶ
κάθε τόσο μᾶς διαβεδαίωσε πὺς τὸ Κρητικὸ ζήτημα
βρίσκεται σὲ καλὸ σημεῖον, πὺς ἐκεῖνος εἶναι σὲ θέσιν
νὰ ξέρει πολὺ καλά, καὶ πὺς ἐμεῖς δὲν ἔχομε παρὰ
νὰ βάλουμε τὰ δυνατὰ μας κάμποσον καιρὸ νὰ βαστή-
ξουμε τὴν τάξιν. Ὅπου καὶ νᾶναι ὅμως θὰ δοθεῖ, ἂν
μὴ σωστὴ ἔνωσις, πάντα ὅμως κατὰ τέτοιον. Ἔτσι
ἔλεγε τότε.

Κ' οἱ μῆνες περνοῦσαν ὁλοένα καὶ ὁ κόσμος,
καθὼς εἶταν φυσικόν, ἄρχισε νὰ δυσφορεῖ. Μᾶς κο-
πανοῦσαν διαρκῶς γιὰ γλήγορην καὶ καλὴν λύσιν μὰ
οἱ ἄνθρωποι ὅσο καὶ ἂν ἐτριβαν τὰ μάτια τοὺς τί-
ποτα δὲν μποροῦσαν νὰ διακρίνουν. Ὅσπου τὸ ζήτημα
τῆς σημαίας τῶν παραλιακῶν προυρίων ἤρθε καὶ ἡ
ἀγανάκτησις τοῦ λαοῦ εἶταν τέτοια ὥστε ἐγκρέμισε
τὴν τότε Οἰκουμένην Κυβέρνησιν, ἂν καὶ εἶταν μέσα
οἱ κορυφαῖοι πολιτικοὶ τοῦ νηιοῦ. Τέλος, ὅστερα
ἀπὸ κάμποσον καιρόν, διάφορα κομματικὰ τερτίπια
ὅχι ἐντιμὰ ἔδωσαν στὸ Βενιζελικὸ κόμμα πλειοψη-
φία μιᾶς ψήφου στὴ Βουλὴ καὶ μετὰ τὴν πλειοψηφίαν
τούτην βγήκε ὁ κ. Βενιζέλος πρόεδρος τῆς Βουλῆς
καὶ εὐθὺς ἀμέσως Πρόεδρος τῆς Ἐκτελεστικῆς Ἐπι-

τροπής. Καί τότε ή κυβέρνηση του ώργιασε κομματικώς.

Ήξερε πολὺ καλὰ πὼς ή Κρητική Πολιτεία χωρὶς Ἀνώτατον Ἀρχοντα στεκότανε στὸν ἀέρα, ἤξερε πὼς οἱ ἐλάχιστοι ἠθικοὶ ἔργοι ποὺ ὑπῆρχαν ὡς τότε, ὀλοένα ἔλυωναν μὲ τὴν ἀναβολή στὴ λύση τοῦ ζητήματος, ἤξερε πὼς τὸ γενικὸ νεύρισμα δὲν μποροῦσε παρὰ νὰ ξεσπάσει στὴ δημοσία τάξη, κι' ἀντὶ νὰ βάλει ὅλα τὰ δυνατὰ του καὶ νὰ μὴ δώσει τοῦλάχιστο καμιά ἀφορμὴ σὲ παράπονο ἀπὸ τὴ διοίκηση του, μόλις σκαρφάλωσε στὴν ἐξουσία ἄρχισε νὰ φατριάζει. Εἶναι ἀλήθεια πὼς ὁ ἴδιος ἔκανε τὸν ἄρρωστο κ' ἔτσι δὲν ἔβαλε τὴν ὑπογραφή του σὲ πολλὰ ἀπὸ τὰ Διατάγματα ἐκεῖνα, μὰ ή οὐσία εἶναι ὅτι ή κυβέρνηση του, καθαρὴ Βενιζελική, μὲ τὴν κομματικὴ τῆς τύφλα ἐγέννησε μεγάλο πείσμα καὶ πολιτικὴ ἐμπάθεια ἐκείνη τὴν κρίσιμη ἐποχὴ στοὺς ἰσχυρότατους ἀντίπαλους.

Νὰ γιατί εἶπαμε πὼς φταίει ὁ κ. Βενιζέλος. Μὲ τὴν πολιτικὴ του καὶ τὴν ἐξωτερικὴ τὴν ἐπιπόλαια ἢ πονηρὰ αἰσιόδοξη, καὶ τὴν ἐσωτερικὴ τὴν κομματικὴ, ἐράϊσε ἀπὸ τὰ θεμέλια τοῦ τὸ πολιτικὸ οἰκοδόμημα κ' ἔκαμε ὅ,τι μπόρεσε γιὰ νὰ γκρεμιστεῖ μιὰ ὥρα ἀρχήτερα, ἀν. κ' ἐγνώριζε πὼς δὲν εἶχε καμιά στερεὴ βάση καὶ μόνο μὲ τὴ γενικὴ καὶ ἀπύλυτη ἠθικὴ συνδρομὴ ὅλων καὶ τὴ μεγάλη πρόβλεψη τῶν κυβερνητῶν του θὰ μποροῦσε κάπως νὰ βασταχτεῖ. Τὶ τὸν ἐνοιαζε ὁμοῦ; Σ' αὐτὸ τὸ ἀναμεταξύ τοῦ ἔγραφαν καὶ τοῦ ξανάγραφαν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καὶ προετοίμαζε τὴ μετάθεσιν του. Ὅσοι μείνουν ἐδῶ, ἂς χτυποῦνε τὸ κεφάλι τους.

Μὰ ή εὐθύνη του γιὰ τὴ σημερινὴ κατὰστασιν τῆς Κρήτης δὲ σταματᾷ ὡς ἐδῶ. Γνωστὸ εἶναι πὼς ἀκολούθησαν τότε τὰ πράγματα. Οἱ χτύποι ποὺ ἔτρωγε ὁ ἐλληνισμὸς ἀπὸ τὴ νέα Τουρκία ἐξαίτιας προπάντων τῆς Κρήτης ἔκαμαν νὰ πονέσει βαθύτατα ή ἐθνικὴ ψυχὴ κ' ἐγινε ή ἐπανάστασις τοῦ Γαυδίου. Ὁ κύριος σκοπὸς τῆς εἴταν ή σύντονη ἐστὼ καὶ πρόχειρη πολεμικὴ παρασκευὴ τοῦ κράτους γιὰ νὰ μπορέσει ἐπιτέλους νὰ τὰ βάλει μὲ τὴν Τουρκία καὶ νὰ λυθεῖ τὸ κρητικὸ ζήτημα. Αὐτὸ εἴταν τὸ πρόγραμμα.

Ὁ κ. Βενιζέλος λίγο καιρὸ ὕστερα, σχεδὸν εὐθὺς ἀπὸ τὴν ἀρχή, ἤρθε σὲ γραπτὴ κι' ἀργότερα σὲ προφορικὴ ἐπικοινωνία μὲ τὴν ἐπανάστασι. Εἶχε κάποιες σπουδαῖες διαφωνίες γιὰ τὴν ἀρχικὴ τῆς ἐνέργεια ἰδίως γιατί, καθὼς φρονοῦσε τότε, πρώτη δουλειὰ τῆς εἴταν νὰ καθαιρέσει τὸ βασιλιά Γεώργιο, κατὰ τὰ ἄλλα ὁμοῦ ἔδειχνε πὼς παραδεχότανε τὸ πρόγραμμά της καὶ **μάλιστα τὸ πολεμικόν.**

Κ' ἤρθε τέλος λαοπρόβλητος στὴν Ἀθήνα, ὡς συνεχιστὴς τοῦ προγράμματος αὐτοῦ. Βέβαια σὲ κανένα δημόσιο λόγο του δὲν κήρυξε φανερά πὼς θὰ πολεμοῦε μὲ τὴν Τουρκία. Ἐκτὸς ὁμοῦ ὅτι αὐτὸ ἀποτελοῦσε τὴν κυριώτερη ἐντολὴ λαοῦ καὶ στρατοῦ, **βρίσκονταν καὶ σὲ πλήρη ἀρμονία μὲ τὶς πολιτικὰς του ἰδέας.**

Ὁ κ. Βενιζέλος εἶχε τὴ γνώμη πὼς τὸ κρητικὸ ζήτημα εἶναι πιά ζήτημα καθαρῶς ἐλληνοτουρκικόν. Πιστεύει καὶ στὴν καλὴ πίστη καὶ στὴν εὐμένεια

τῶν Δυνάμεων, φρονεῖ ὁμοῦ ὅτι δὲν μποροῦν αὐτὲς γιὰ τὸ χατίρι μας νὰ δυσχεραίσουν τὴν Τουρκία καὶ νὰ θυσιάσουν ὕψιστα συμφέροντα τοὺς ἐκεῖ. Ἀφοῦ τὴν Κρήτη θέλει νὰ τὴν πάρει ή Ἑλλάδα, ἂς πραγματοποιήσῃ ή ἴδια τὴν ἐνωσιν. Ὡστε κατὰ τὴ γνώμη του, τὸ κρητικὸ ζήτημα γιὰ νὰ λυθεῖ σύμφωνα μὲ τοὺς ἐλληνικοὺς πόθους πρέπει ή Ἑλλάδα νὰ κάνει νικηφόρο πόλεμον μὲ τὴ γειτονικὴ αὐτοκρατορία. Ὁ πόλεμος εἶναι μοιραῖος.

Μ' ἀν αὐτὸ δὲν τὸ διαλάλησε φανερά, δὲν ἐδίσταζε διόλου νὰ τὸ λέει σὲς ἰδιαιτέρες συνομιλίας του. Καὶ τώρα πιά μιλοῦσε ὡς Πρωθυπουργὸς τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους κ' εἶχαν γιὰ μᾶς τὰ λόγια του μεγάλη βαρύτητα. Νὰ γιατί εἶπα πὼς ή εὐθύνη του γιὰ τὴ σημερινὴ κατὰστασις τῆς Κρήτης δὲν περιορίζεται μόνο στὸ χρονικὸ διάστημα τῆς ἐδῶ πολιτικῆς του.

Ἐλεγε λοιπὸν πὼς θὰ πολεμήσει μὲ τὴν Τουρκία καὶ γλήγορα μάλιστα. Ἀς κάνομε ἀκόμα λίγη ὑπομονή. Πρέπει νὰ συνταχθεῖ καλὰ κι' ὁ στρατὸς καὶ τὸ ναυτικὸ κι' αὐτὸ θὰ γίνῃ πολὺ σύντομα, ὡς τοῦ χρόνου τὴν ἀνοιξή — ἔλεγε στὰ 1911. Ἐμένα τοῦ ἴδιου σὲ ἐντελὼς ἰδιαιτέρη φιλικὴ κουδέντα πέρυσι, ἀνήμερα τ' ἀγίου Κωνσταντίνου, στὸ Τσιρίγο, μοῦ εἶπε: Ἀν ἔχομε τὴν εὐτυχία νὰ ἐκραγεῖ καὶ τὴν ἐρχόμενη ἀνοιξή Ἀλβανικὴ ἐπανάστασις — ἔδραζε τότε — κ' εἶναι ή πεποίθησις μου πὼς οἱ Ἀλβανοὶ δὲ θὰ ἡσυχάσουν, δὲ θὰ χάσομε διόλου καιρό, μόνο θὰ σπρώξομε τὸ κρητικὸ ζήτημα κι' ἂς δρῶσιν οἱ Τούρκοι νὰ πολεμήσομε. Στὴν ἐρώτησιν μου ἂν θὰ εἶναι ὡς τότε τὸ κράτος ἑτοιμὸ γιὰ πόλεμον, ἀπάντησε ἀνεπιφύλακτα καὶ μὲ μεγάλη αἰσιοδοξία, ναί. Γιὰ πόλεμον ἀμυντικόν, ἐννοεῖται. Μοῦ μίλησε ἀκόμα γιὰ τὴ γλήγορότερη κινητοποίηση τοῦ ἐλλήν. στρατοῦ, εἶπε πὼς ή μειονεκτικὴ θέσις τῶν ἐλληνικῶν συνόρων δὲν ἔχει μεγάλῃ σημασίαν, πὼς σπουδαῖο μέρος τοῦ δανείου ὑπάρχει ἄθικτο μὲ τούτῃ τὴν πρόβλεψιν καὶ πὼς τότε θάχομε τὴν ὑπεροχὴ στὴ θάλασσα. Μοῦ ἔκανε λεπτομερὴ παραβολὴ τῶν ναυτικῶν πολεμικῶν δυνάμεων τῶν δύο κρατῶν. Μὰ ή ὑπεροχὴ θὰ βαστοῦσε μόνο ὡς τότε — ὡς τώρα δηλαδή. Ἀργότερα, ἅμα ή Τουρκία παραλάβει τὰ μεγάλα σκάφη, ποὺ ἔχει παραγγελέμενα, θὰ ἐπικρατήσῃ ἐκείνη. Γι' αὐτὸ εἶναι ἀπαραίτητο ὁ πόλεμος νὰ γίνῃ ὡς τὴν ἐρχομένη ἀνοιξή τὸ βραδύτερον. Ἐτσι μοῦ ἔλεγε σὲς 21 τοῦ Μάη τὸ 1911.

Καὶ δὲν τάπε αὐτὰ μόνο σὲ μένα. Σὲ ὅλους τοὺς κρητικούς, ποὺ ἔβλεπε. Στὸν κ. Σ. Χαριτάκη μίλησε μὲ τὸ ἴδιο πνεῦμα πολὺ πρωτότερα — σὲς 19 τοῦ Νοέβρη τὸ 1910. Καὶ πάντα τὸ νόημα τῆς κουδέντας του, ἔταν μιλοῦσε γιὰ τὴν Κρήτη, εἴταν τοῦτο: Τὶ νὰ κάμω; Ἀφοῦ τὸ κράτος τὸ ἀφησαν σ' αὐτὰ τὰ χάλια οἱ πρόην κυβερνήτες του, πὼς μπορῶ ἐγὼ τώρα νὰ κινήσω τὸ κρητικὸ ζήτημα; Κάνετε ὑπομονή, παιδιά, ὡς τοῦ χρόνου καὶ τελειώνουν τὰ βάσανα. Φτάνει ή Τουρκία νὰ ἔχει περισπασμούς.

Πρὶν καλοτελειώσῃ ή ἀλβανικὴ ἐπανάστασις, νὰ ὁ ἰταλοτουρκικὸς πόλεμος. Βαστάει μῆνες καὶ μῆνες,

έρχεται ή άνοιξη, ό στόλος ό τουρκικός μένει κλεισμένος στά στενά, ή Τουρκία έχει χίλιες δυό μπλεξιές, έξωτερικές κ' έσωτερικές, οι διάφορες εθνότητες της τρίζουν ιά δόντια και συνεργάζονται, και μόνο ή επίσημη Έλλάδα, τρέμοντας τόν πόλεμο, βάζει όλα τά δυνατά της νά μή κάνει την παραμικρή πρόκληση έξ αίτίας του κρητικού ζητήματος.* Δέ λέω πώς δέν κάνει καλά. Αύτή μόνη μπορεί νά ξέρει αν είναι σέ θέση νά τά βγάλει πέρα κι' άφ'ου μās λέει πώς δέν είναι, πρέπει νά την πιστέψουμε. Άλλως τε κι' από τή δική μας κοινή γνώση των πραγμάτων των δυό επικρατειών τó ίδιο συμπέρασμα βγαίνει.

Άλλο όμως θά ρωτήσουμε. Γιατί μās επερίπαιζε πέρυσι ό κ. Βενιζέλος; Για νά γλύψουμε, αν τά μικρά παιδιά, την καρμέλα στό στόμα, και νά καθόμαστε ήσυχα; Μά ένας χρόνος γλυστρά ωστε ν' ανοιγοκλείσεις τά μάτια σου. Πώς δέν ελογάριαζε τις συνέπειες του ξεγελάσματος; Έπειτα ούτε ένας χρόνος δέν άφησε νά περάσει. Αίγους μήνες ύστερα, στά τέλη του καλοκαιριού πέρυσι άρχισε νά παραιτā τις πολεμικές του ιδέες και νά μās συμβουλεύει νά λασκάρουμε για την ώρα τó ένωτικό σκοινί και νά ξαναγυρέψουμε με τρόπο την άρμοστεία. Λέν είχε καμιά άμφιβολία πώς ένα τέτοιο καθεστώς θά μās τó ξανάδιναν οι Δυνάμεις. Και για νά ήσυχάσει μιā και καλή από την Κρήτη έγραφε και ξανάγραφε στους έδω πολιτικούς του φίλους νά συμπράξουν με τόν πρώην πολιτικό του αντίπαλο, πού πολλές φορές φανερά τόν κατηγορήσε για κατάχρηση, τόν κ. Μ. Κούντουρο. Ό λόγος εΐταν ότι ό κ. Κούντουρος είναι ό ζωρότερος και πιο επικίνδυνος πολιτικός άρχηγός και ζητούσε νά τόν προσοικειωθεί, άδιαφορώντας για όλες τις πολιτικές θεωρίες και αρχές, πού είχε κηρύξει, όταν πολιτευότανε έδω κάτω. Κ' ένω στους πολλούς συνιστούσε αυτό, σέ άλλους πάλι φίλους του έλεγε άλλα, ζητώντας πρό παντός νά φαίνεται ευχάριστος και νά έμπνέει έμπιστοσύνη. Έτσι έγινε μιā μισερή και κακορίζικη πολιτική συνεργασία, πού βάσταξε λίγους μήνες και ξανάχάλασε με περισσότερη άδιαλλαξία. Κ' ήρθε ή επανάσταση και μās τάραξε, ζαλισμένη, άπελπισμένη, τυφλή από αντιβενιζελισμό, και παράσυρε τόν τόπο βρίσκοντάς τονε καταστρεμένο από τούς Τούρκους, παραιτημένο από τούς Φράγκους, περιγελασμένο από την επίσημη Έλλάδα.

Και ξαναρωτώ. Φταίει ή δέ φταίει εκείνος πού κυβερνά την Έλλάδα για τή σημερινή άθλιότητα της Κρήτης; Έδειξε πολιτικό νού, φρόνηση, ειλικρίνεια, ευθύτητα; Τί έδειξε, παρακαλώ;

Ίσως μου πουν: Δέν πρόκειται νά συζητήσουμε τώρα για τó Βενιζέλο. Φταίει, δέ φταίει αυτός, ή

* Χαρακτηριστικό της τουρκοφοβίας, πού έχει πάθει ή έλληνική κυβέρνηση, είναι και τούτο. Από τόν καιρό της Άρμοστείας ως προχτές ακόμα ό Βασιλιάς ευχαριστούσε άπευθείας την κρητική κυβέρνηση κάθε φορά πού τουστέλνε συγχαρητήριο ή συλλυπητήριο τηλεγράφημα. Τώρα στό θάνατο του άδερφου του κι' ό Διάδοχος στην ονομαστική του έορτή δέν άπάντησαν άπευθείας παρά μέσω του κ. Ραγκαβή κ' ύστερα από πολλές μέρες.

Κρήτη δέν έχει κανένα δικαίωμα για τά προσωπικά της νά βάζει σέ ταραχή τó κράτος και νά τού έμποδίζει τόν άνορθωτικό δρόμο του. Χωρίς άλλο. Μά πρέπει νά όμολογηθεί ότι ή φθορά του μοναδικού ήθικου παράγοντα, πού έκρατούσε κάπως τó άκέφαλο πολίτευμά μας, θέλω νά πω ή διάφευση της κούφιας αίσιοδοξίας του κ. Βενιζέλου και ή άπογοήτευση πού έφερε σέ όλους όσοι βασίζονταν σ' αύτή, δέν έχει βέβαια κανένα προσωπικό αντιπολιτευτικό έλατήριο. Η άπόγνωση λοιπόν είναι ή κυριώτερη αίτία της ταραχής της Κρήτης. Και σ' αύτή την παραζάλη ή κίνηση πρός την Έλλάδα είναι σχεδόν αυτόματη, μηχανική.

Μ' αυτά δέ θέλω διόλου νά έλαττώσω τήν αντιβενιζελικό χαρακτήρα του κινήματος. Ίπάρχει τέτοιος με τó παραπάνω. Μά και σέ τούτο ευθύνεται εκείνος, πού όχι μόνο, φεύγοντας από δώ, άφησε σπέρματα ζωηρού κομματισμού, μά και ακόμα πολεμά νά μās στριφογυρίζει με διάφορα πολιτικά τερτίπια, διόλου σοβαρά, διόλου ειλικρινή. Και τó σπουδαιότερο, τó κόμμα του έδω τó θέλησε πάντα άποκλειστικώτατα προσωπικό κ' έτσι με την άναχώρησή του άφισε πίσω του χάος, μεγάλο χάος. Ούτε όρισμένες και καθιερωμένες πολιτικές αρχές ούτε καν πρόσωπα ζυμωμένα πολιτικώς μαζί του, υβώς ώστε νά παρουσιάζονται σήμερα ως πολιτικοί — όχι μόνο κομματικοί — διάδοχοί του. Ό λόγος είναι ότι κατέ δέν έχει αντικειμενικό πολιτικό πρόγραμμα. Πρόγραμμα εΐταν αυτός ό ίδιος, όπως τó ήθελε ή περίσταση. Και μόλις έφυγε ό άρχηγός, τó προσωπικό του κόμμα έγινε ό,τι έσωτερικώς εΐταν. Άνώδυμη έταιρία για την εκμετάλλευση των κοινών.

Αυτά τά λέω με πολλή πίκρα. Όχι μόνο πολιτικός φίλος του κ. Βενιζέλου είμουν άποξάρχης ίσα με την τελευταία στιγμή, πού έφυγε από δώ, αλλά και με τιμά και με την προσωπική του φιλία. Οι παλιότεροι μάλιστα άναγνώστες του «Νουμά» θά θυμούνται ίσως τή Βενιζελική μου άρθρογραφία στά 1905 και 1906, για νά δείξω ότι ό πόλεμος του Πρίγκηπα κατά του Βενιζέλου εΐταν και άδικος και καταστρεπτικός για την Κρήτη. Και τότε έλεγα καθαρά τή γνώμη μου, και τώρα τó διο.

Καιρός όμως είναι νά κάνουμε κάποιους παραλληλισμούς με τó σήμερα και νά βγάλουμε μερικά γενικά συμπεράσματα. Και ένα συμπέρασμα πού μās ενδιαφέρει είναι ότι, καθώς στην Κρήτη, έτσι και στην Έλλάδα ό κ. Βενιζέλος ίσαμε σήμερα τουλάχιστο δέν παρουσίασε κανένα πρόγραμμα ούτε έξωτερικής ούτε έσωτερικής πολιτικής. Όπως και έδω έτσι και αύτου δέν έχει τίποτα όρισμένο εκτός μεγάλης πονηρίας, εύστροφία και επιδεξιότητα. Τό ότι για τά έλληνικά τώρα πράγματα είναι αίσιοδοξος, δέν άρκει για νά μās ήσυχάσει. Μή δέν εΐταν τó ίδιο και στην Κρήτη; Μπορεί νά είναι αίσιοδοξος για τόν έαυτό του, για την προσωπική του έπιτυχία, μπορεί νά κάνει τόν αίσιοδοξο, γιατί αιστάνεται πώς

τὸν ὠφελεῖ πολιτικῶς. Οὐτε μποροῦμε νὰ τὸν πιστεύουμε πὼς εἶναι φιλελεύθερος, ἐπειδὴ τὸ λέει. Κι' αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ δοῦμε στὰ πράγματα κι' ὡς τώρα τέτοιο δὲν εἶδαμε. Ἡ κάποια τάξη ποὺ ἦρθε στὴ διοίκηση καὶ ἡ κάποια ἐνημερότητα τῆς δικαιοσύνης δὲν μποροῦνε νὰ λογαριάζονται γιὰ πολιτικὸ πρόγραμμα πολὺν καιρὸ. Οὐτε ἡ καλὴ κατάσταση τῶν οἰκονομικῶν, οὔτε τὰ στρατιωτικὰ γυμνάσια καὶ τὰ σπύρτα-φέρτα τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ ἐδῶ κ' ἐκεῖ. Αὐτὰ ἴσως κολακεύουν μεγαλομανίες, δὲν μποροῦν ὅμως ν' ἀποτελέσουν σκοπὸ ἐνὸς κράτους. Ἐδῶ μᾶς ἔκανε πολιτοφυλακὴ, γιὰ νὰ μὴ χάσουμε, λέει, τὴν πολεμικὴν ἀρετὴν μας, σὺ νὰ μὴν εἶναι ἡ Κρήτη ὠπλισμένη ὡς τὰ μπουनिया. Δυσμυστία ἑκατομμύρια ἀπάνω-κάτω ξοδεύουμε γιὰ τὴν δημόσια ἀσφάλεια, ἐνῶ γιὰ ὅλη τὴν ἄλλη διοίκηση (Δικαιοσύνη, Ἐκπαιδεύση κτλ.) τριάντισι. Καὶ πλερώνουμε τόσα γιὰ στρατοὺς, ἐνῶ οὔτε ἓνα λιμάνι ἔχουμε, οὔτε μιὰ κεντρικὴ ἀρτηρία, ποὺ νὰ ἐνώνει τὸνλάχιστο τὴν τρεῖς πόλεις.

Ἄν θέλει λοιπὸν στὰ σοδὰρὰ νὰ εἶναι φιλελεύθερος καὶ ἀνορθωτὴς πρέπει νὰ ἀποχτήσῃ καὶ πρόγραμμα καὶ πρὸ παντὸς εἰλικρίνεια στὸ πρόγραμμά του. Νὰ μᾶς πεῖ: Πῶς θὰ λυθεῖ ἐπὶ τέλους τὸ ζήτημα τῆς Κρήτης; Ἄν σήμερα τρομάζει τὴν Τουρκία, τί θὰ γίνῃ μεθαύριο; Ἡ θὰ μπορέσῃ ἡ Ἑλλάδα νὰ παρακολουθεῖ τὴν ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία στοὺς στρατιωτικοὺς καὶ ναυτικοὺς ἐξοπλισμούς; Καὶ τότε τί τοὺς θέλει τοὺς στρατοὺς καὶ τὰ μεγάλα τὰ γυμνάσια; **Θὰ κάνει συμμαχίες, ὅπως ἔλεγε ἄλλοτε; Ποῦν' τις λοιπόν; Οὐτε ἀρχὴ δὲ βλέπουμε. Μήπως μπαίνει τίποτα στὴ μέση καὶ μᾶς τὰ χαλᾷ; Κι' αὐτὸ ὀφείλει νὰ μᾶς τὸ πεῖ, ἂν εἶναι.** Πρέπει ἐπὶ τέλους νὰ ξέρουμε ποὺ βυθίζουμε καὶ νὰ μὴν περιπαίξῃ ὁ ἓνας τὸν ἄλλο. Ἕνας πόλεμος γίνεται, βασιτᾶ ἓνα σχεδὸν ἀλάκαιρο χρόνον, καὶ τὸ κράτος μένει μονοδιασμένο κι' ἀποσβολωμένο. Καμιά ἐντονη διπλωματικὴ ἐνέργεια οὔτε στὴ Βαλκανικὴ οὔτε στὴν Εὐρώπῃ. Ἐπειτα ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Κρητικὴν πολιτικὴν, ποιά θὰ εἶναι ἡ γενικώτερη ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ κράτους; Οἱ Βούργαροι, οἱ Σέρβοι ἀκούγονται πάλι στὴ Μακεδονία. Ἐμεῖς; **Θὰ νανουρίζομαστε ἀκόμα μετὰ τὴν Μεγάλῃ Ἰδέᾳ ἢ θὰ ἐπιδιώξουμε πράγματα λογικὰ καὶ δυνατά;** Καὶ τότε πόσος πρέπει νὰ εἶναι ὁ στρατός; Ἐχουμε τὰ οἰκονομικὰ καὶ τὰ ἄλλα μέσα γιὰ νὰ τὸν ἐτοιμάσουμε; Κι' ὡς πότε μπορεῖ νὰ βαστάξῃ αὐτός;

Μὰ τὸ σπουδαιότερον γιὰ μᾶς πρέπει νὰ εἶναι ὁποῖος παρουσιάζεται ἀνορθωτὴς νὰ δείξῃ ἐσωτερικὸ πρόγραμμα. Καὶ πρόγραμμα ἐσωτερικὸ γιὰ τὴν Ἑλλάδα θὰ πεῖ ἓνα πρᾶμα. Νὰ φτιάξῃ ἀνθρώπους. Ὁ νεοέλληνας σήμερα εἶναι τζιτζίκι, πειναλέο, ρωμάντικὸ, γελοῖο καὶ κλουβιοκέφαλο. Ἕνας εἰλικρινὴς καὶ τίμιος **αἰσιόδοξος** δὲν μπορεῖ νὰ τὸ παραβλέπῃ αὐτό. Εἶναι ἡ μοναδικὴ αἰτία ὅλης τῆς νεοελληνικῆς κακομοιρίας. Ὁ ἑλλαδικὸς ἐγκέφαλος εἶναι χαλασμένος, πάσχει. Ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία δὲν εἶναι συγχροτημένος ὀργανισμός. Ἕνα συγχυσμένο καὶ ἀσυνάρτητο ἀνακάτωμα ἀνθρώπων ἀρριδιστῶν καὶ ἀνηθικῶν. Πῶς γίνεται ἀπὸ τέτοιο περιβάλλον

νὰ βγῇ προκοπή; Πρέπει λοιπὸν ὁ ἀνορθωτὴς ἀπὸ δῶ νὰ χερικώσει καὶ νὰ βάλῃ θεμέλια γιὰ τὴν κατασκευὴν ἀνθρώπων. Ἡ κριτικὴ ἔχει πεῖ καὶ τὴν τελευταία τῆς λέξη. Περιμένει τὸν πολιτικόν, ποὺ θὰ βάλῃ στὴν πράξιν τὰ συμπεράσματά της. Καὶ τὰ ἐξαχγόμενά της εἶναι δύο, κεφαλαιώδη.

1ο) Βελτίωση τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς τοῦ Ἑλληνα γεωργοῦ, ἐργάτη καὶ χειροτέχνη. Μετὰ τὴν μπότα καὶ τὴν ντοματοπαγγουροφάγια φρόνημα ἀνθρώπου καὶ πολίτη δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ. Κ' ἡ περίφημη λιτότητα καὶ ἀκαθαρσία τῆς φυλῆς δὲν εἶναι διόλου προτέρημα.

2ο) Δημοτικὴ Ἐκπαιδεύση πραγματικολογικὴ μὲ ἀποκλειστικὴν βᾶσιν τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν. Μετὰ τὴν μεγαλοιδεατικὴν παπαρδέλες τῆς κατὰ κράτος ἐθνικῆς ζωῆς καὶ συνείδησης καὶ ἀνθρωπισμοῦ ποτὲ δὲ θ' ἀποχτήσομε.

Αὐτὰ εἶναι. Ὁ σημερινὸς κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδας τὰ ξέρεῖ καλῆτερα ἀπὸ μένα. Καὶ ξέρεῖ ἀκόμα πῶς χωρὶς αὐτὰ τὸ ρωμαϊκὸν θὰ σέρνεται πάντα τὸ ἴδιον.

Τὶ σκέπτεται λοιπὸν; Μᾶς κοπνᾷ γιὰ ἀνόρθωση, μετὰ; Μετὰ τὴν διάταξιν τοῦ Συντάγματος γιὰ τὴν γλῶσσαν; Λέει, ἡ γλῶσσα δὲν εἶταν στὸ πολιτικόν μου πρόγραμμα. Τότε ποῦ στηρίζεις, εἶμαι περίεργος νὰ μάθω, τὴν αἰσιόδοξίαν σου; Ἐπειτα ἂν ἡ δημοτικὴ γλῶσσα δὲν εἶταν στὸ ὁμολογημένον πρόγραμμά σου, εἶταν ὅμως στὴ συνείδησίν σου. Πολὺ καλὰ. ἂν δὲν εἶχε τὸ θάρρος, ἂς μὴν ἐκήρυχνε τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν ὡς βᾶσιν τῆς ἀληθινῆς ἀνόρθωσης. Πῶς δημῶς ἐμπόρισε, πῶς τὸ βᾶσταζε ἢ συνείδησίν σου νὰ τῆς φράξῃ τὸ δρόμον μετὰ συνταγματικὴν διάταξιν, ἐνῶ ἤξερε πόσο ὀλέθριος εἶναι ὁ τέτοιος φραγμός, ἐνῶ ἡ συνείδησίν σου τοῦλεγε πῶς ἀκριβῶς ἡ ἀντίθετη διάταξιν ἔπρεπε νὰ τελεῖ γιὰ νὰ σωθεῖ τὸ ἔθνος; Ἡ θαρρεῖ στὰ σοδὰρὰ πῶς πιστεύομε τὰ πονηρά σου ἐπιχειρήματα γιὰ νὰ μᾶς ἀποδείξῃ τὴν ἀθωότητά της συνταγματικῆς ρήτρας; Τὸ ἴδιο, σὺ νὰ χεῖς σοσιαλιστικὸν φρόνημα καὶ νὰ ψηφίσῃς νὰ διοικούν καὶ νὰ χεῖς ψῆφο μόνον οἱ παραληθές. Σὺ νὰ σοὶ νιστεῖσθῃς, καὶ νὰ ὀργανώσῃς τὴν κοινωνίαν σου μετὰ βᾶσιν ἀρνητικὴν γιὰ τὸ ἄτομον, μετὰ τὸ «ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν». Κι' ὅταν σὲ ρωτήσουν πῶς τὸ κάμες αὐτό, νὰ λές: Μὰ ἐγὼ τὸ νιστεῖκό μου ἀντιχριστιανικὸν μῖσος δὲν τῶχα στὸ πολιτικόν μου πρόγραμμα. Καὶ νὰ θαρρεῖς πῶς αὐτὸ εἶναι δικαιολογία ποὺ σοὺ ἐπιτρέπει **νὰ κάνεις τὸ ἀντίθετον.***

Ὁ κύριος Πρωθυπουργὸς ἔχει μεγάλη τιμονιανία, μὰ ἡ ἀλήθεια εἶναι ἔχει καὶ φιλοδοξία πλαταικὴ καὶ εὐγενική. Θέλει νὰ κάνει καλὸ. Θέλει νὰ ἀφήσῃ ὄνομα μεγάλο. Λοιπὸν, ἂν εἶναι ἔτσι, ἂς βεβαιωθεῖ — ἂν τάχα δὲν τὸ ξέρεῖ — πῶς ὡς τώρα

(*) Καὶ τί νὰ πεῖ κανεὶς γιὰ τὴν ἐπίσημην γνώμην τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ, ποὺ τὴν κήρυξε ἀπὸ τὸ βῆμα τῆς Βουλῆς πῶς οἱ καθηγητὲς καὶ οἱ δασκάλοι δὲν πρέπει νὰ ἀνακατεύονται στὸ γλωσσικὸν ἀγῶνα; Εἴταν ἓνα χυδαῖο ρητορικὸν κόλπο, ποὺ ἀπάνω στὴ νεύρωσίν σου τὴν ὥρην ἐκείνην, τὸ νόμισε χρήσιμο γιὰ νὰ ἐμπνεύσῃ ἐμπιστοσύνην στοὺς καθαρολόγους καὶ νὰ ποῦν: Ἐ! μ' ἀφοῦ εἶν' ἔτσι, καλὰ τὰ λέει.

τίποτα πραγματικό, ουσιαστικό, θεμελιακό, δὲν ἔκανε. Οὐτε καὶ πολιτική μέθοδο, μ' ὅτι κι' ἂν λέει, δὲν ἀλλάζει. Τὸ κόμμα του εἶναι περισσότερο ἀπ' ὅλα τὰ παλιὰ προσωπικὸ κι' ὁ ἴδιος πρωθυπουργὸς παντοκράτορας. Τίποτα ἀντικειμενικὸ, καμιά πολιτικὴ ἀρχὴ ξεκαθαρισμένη, ποὺ νὰ τὴν ὑπηρετεῖ αὐτὸς καὶ τὸ κόμμα του. Ἀνόρθωσι εἶναι αὐτός. Αἰσιοδοξία ὁ ἴδιος. Κι' ἂν τῆχει ξαφνικὰ νὰ λείψει ἀπὸ τὴν πολιτικὴ σκηνή, πίσω του θ' ἀφήσει τὸ ἴδιο χάος καὶ τὴν πολιτικὴ σύγχυση, ποὺ ἄφησε ἐδῶ. Θὰ λένε οἱ φίλοι του: Εἴμαστε καὶ φιλελεύθεροι καὶ ἀνορθωτές, εἶναι βέβαια αὐτό, μὰ ἄραγε τί πράγμα εἶναι ἡ φιλελευθερία μας; Νὰ διδάσκει τὴ Γένεση τοῦ Μωϋσῆ ὁ καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφίας στὸ Πανεπιστήμιο, θὰ λέει ὁ φιλελεύθερος κ. Γαλανός. Νὰ μιλοῦμε ἀρχαῖα ἑλληνικά, θὰ λέει ὁ φιλελεύθερος κ. Βελαχοβιάς. Νὰ μὴν κάνουμε τὰ ἀποκαλυπτήρια τῆς προτομῆς τοῦ Καίρη, θὰ προσθέτει ἄλλος φιλελεύθερος.

Ὅλα λοιπὸν θὰ εἶναι πᾶσαλείμματα καὶ περιγελάσματα καὶ οἱ φιλελευθερίες καὶ οἱ ἀνόρθωσεις καὶ οἱ αἰσιοδοξίες, ὅσο δὲν πιάνουμε τὸν ταῦρο ἀπὸ τὰ κέρατα. Τὸ ἓνα κέρατο εἶναι ἡ φτώχεια, ἡ πείνα. Τὸ ἄλλο, ὁ λογιωτατισμὸς τῶν διαδασμένων, ἡ ἀπαιδευσία τοῦ λαοῦ. Μποροῦσε βέβαια νὰ χτυπηθεῖ ὁ Βενιζέλος κ' ἴσως καὶ ν' ἄπερτε ἀπὸ τὸ κεράτισμα. Δυὸ πράγματα ὅμως εἶναι βέβαια.

1ο) Θὰ δινε μιὰ γερὴ σπρωξιὰ καὶ ἀέρα στὴ δημοτικὴ ἰδέα. Ὁ δημοτικισμὸς θὰ μπαίνει ἐπίσημα καὶ μὲ μέγιστο κύρος στὴν ἐθνικὴ πολιτικὴ. Ἄν ἔχει ζωὴ τὸ ἔθνος, θὰ νικήσει ἐπὶ τέλους ἡ δημοτικὴ σκέψη, ἀλλοιῶς θὰ θασότανε μαζὶ τοῦ. Χίλιες φορές ἂν ἔπερτε, θάταν ἐθνικὸς εὐεργέτης χίλιες φορές περισσότεροι ἀπὸ ὅ,τι ἄλλο κι' ἂν κάνει.

2ο) Τότε καὶ μόνον τότε, εἴτε πεσμένος εἴτε ψηλά, θάχε δικαίωμα νὰ λέει: Εἶμαι αἰσιοδόξος, μὰ εἶμαι τίμιος καὶ στ' ἀλήθεια.

Τώρα ὅμως τί περιμένει; Μπορεῖ νὰ τὰ καταφέρει νὰ μείνει καὶ δέκα χρόνια πρωθυπουργός, μὰ τί θὰ βγεῖ ἀπὸ τοῦτο; Καὶ δὲ συλλογίζεται ἀκόμα πῶς θ' ἀρχίσουν γλήγορα νὰ ξεφτοῦν οἱ ἐλπίδες, ποὺ στήριζαν σ' αὐτόνε καὶ ποὺ αὐτὸς ἔδωσε μὲ τὸ κουτάλι στὸ ἔθνος; Πῶς μὲ τὰ μπαλώματα καὶ τὰ μπογιαντίσματα τὸ ξεγάλισμα δὲν μπορεῖ νὰ βαστάξει γιὰ πολὺ; Καὶ τί θὰ γίνεῖ αὐτὸς ὁ λαὸς μὲ τὴ μέλλουσα διάψευση τῶν ἐλπίδων του καὶ τὴ νέα του ἀπογοήτευσις ὕστερα ἀπὸ τόσες μεγαλόστομες αἰσιοδοξίες καὶ ἐπαγγελίες; Δὲ μιλῶ τόσο γιὰ τὴ διάψευση ποὺ θὰ νομίσει πῶς ἔπαθε στὸ πρόσωπο τοῦ Βενιζέλου. Ἐγὼ τρομάζω τὴ διάψευση, ποὺ θὰ πάθει ἀπὸ τὰ πράγματα, βλέποντας πῶς κι' ἂν ὅλα ἀκόμα ὅσα τοῦταξε ὁ Βενιζέλος γίνονται, ὁ λαὸς αὐτὸς πάντα θὰ εἶναι ἀμόρφωτος, ἐξευτελισμένος, ἀποξεραμένος, μουχλιασμένος καὶ ἐφτακαχομοίρης.

Τὰ πράγματα εἶναι ἀμείλιχτα, δὲ χωρτεύουν. Δίνουν τρομερὲς κατακεφαλιές σὲ κείνους ποὺ πηγαίνουν κόντρα τους. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἔμαθε νὰ

χτυπᾷ κατὰμουτρα ἀπάνω τους. Ἐπόνεσε κ' ἔφερε τὸ Βενιζέλο γιὰ γιαντρί. Κι' ὁ Βενιζέλος δὲν ἐφρόντισε νὰ τοῦ ἀλλάξει τὸ δρόμο. *

Χανιά 26 τοῦ Μάη 1912

ΧΡΗΣΤΟΣ ΧΡΗΣΤΟΥΛΑΚΗΣ

ΜΙΑ ΣΗΜΕΙΩΣΟΥΛΑ ΓΙΑ "Τ' ΑΡΜΑΤΑ," ΤΟΥ Γ. ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ

Ἵστερα ἀπὸ τὸ «Σοῦλι», μιὰ σειρὰ πεζὰ ποιηματάκια ποὺ πρωτοφάνηκαν ἀπὸ καιρὸ στὸ «Νουμᾶ» καὶ ποὺ βγήκαν ἐδῶ καὶ λίγος σὲ χωριστὸ φυλλάδιο, νά, καὶ τ' «Ἄρματα», τὸ δεύτερο στὴ σειρὰ τούτῃ ποιητικῶν φυλλάδιων τοῦ κ. Γιάννη Βλαχογιάννη. «Τ' ἄρματα» εἶναι ἴσως καμμιὰ δεκαριὰ λυρικά ἐπικά τραγούδια σὲ πεζὸ λόγο. Ἡ τέχνη τοῦ κ. Βλαχογιάννη δὲν ἔχει τίποτα τὸ γυναικείο, οὔτε καὶ τὸ ἐρμαφρόδιτο· εἶναι ἀποκλειστικὰ ἀντρίκια. «Τ' ἄρματα» καθὼς καὶ τὸ «Σοῦλι» χαρακτηρίζεται κατὰ τὸ εὖρωστο, τὸ ἀπέριττο, τὸ συγκρατητό, τὸ λιτό· νά, μερικὰ γνωρίσματα τῆς νεοκλασσικῆς τέχνης.

Ὁ κ. Βλαχογιάννης εἶναι στυλίστας ἀψεγάδιαστος, μὲ φράση πλαστικὴ καὶ περίτεχνη. Ξέρει πῶς νὰ μετατοπίσῃ ἔντεχνα τὴν κύρια ἢ τὴν ὑποταγμένη πρόταση, πῶς νὰ ρίχνῃ στὴν ἄκρη τὸ ρῆμα, τὸ ἐπίθετο, τὸ ἀντικείμενο, πῶς νὰ ρυθμίσῃ τὸ ὕφος τοῦ μὲ ξεχωριστὰ καλλιτεχνικὴ γνώση. Καὶ νά μὲ τί τρόπο φέρνει στὴ φράση του τὸ κλάμα τοῦ κλέφτη: «Ὅξω ἀπὸ τὸ σπῖτι κάθεται καὶ σιγοκλαίει ἡ ἄμοιρη γυναῖκα. Καὶ μέσα ἀκούγεται βαρὺ σὰ μοιρολόγι τὸ τραγοῦδι, τὸ λεβέντικο καὶ τ' ἀλαφρό, ποὺ λέει γιὰ τὰ βουνά.» — Κι' ἄλλοι: «Ὅλοι προσέχανε στ' ἀγριεμένο τὸ Κλεφτόπουλο, κι' ὁ Καπετάνος εἶχε σηκωθῇ δλόρθος ἄξαφνα, κανεῖς δὲν εἶδε πῶς, μὲ τὴ σπαθιά μεσόφρυδα, μεγάλος καὶ ματόπνιχτος, καὶ φάνταζε σὰ ν' ἀναστήθηκε.»

Τὰ πεζὰ τοῦτα τραγούδια τοῦ κ. Βλαχογιάννη εἶναι ἀπὸ τὰ ἐθνικὰ διαβάσματά μου ἐκεῖνα, ποὺ χάρις ἀπὸ τὴν πατριωτικὴ τους πρόθεσις, μ' ἀνοίξανε τὰ μάτια πρὸς κάποια γενικώτερα νοήματα καὶ

(*) Πρὶν στείλω τὸ ἄρθρο στὸ «Νουμᾶ», εἶδα πῶς διορίζεται ὑπουργὸς τῆς Παιδείας ὁ κ. Ζαβιτσιάνος. Ἄν ὁ διορισμὸς τοῦ ὀφείλεται στὰ δημοτικιστικά του φρόνηματα, κι' ἂν ἐννοεῖ μ' αὐτὸ ὁ κ. Βενιζέλος ν' ἀρχίσει πιά νὰ γίνεταί κάποια σοβαρὴ καὶ συστηματικὴ δουλειά, ἔστω καὶ στὰ κρυφὰ γιὰ τὴν ὥρα, μὰ τίμιος ὅμως, χρὸς ἔχομε νὰ χαιρετήσουμε μὲ χαρὰ τὸ γεγονός, ἀφοῦ ἀπ' αὐτὸ θὰ ἀρχίσει ἡ ἀληθινὴ ἀνορθωτικὴ ἐργασία. Ἄς τὸ εὐχηθοῦμε.